

וה' פקד את שרה

וה' פקד את שרה פאָר אַמֶר וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה פֶּאֶשֶׁר דָּבָר: (בראשית כא א).

תוספתא מסכת מגילה (ליברמן) פרק ג הלכה ו

בראש שנה "דבר אל בני ישראל בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון" ויש אומרים: "וה' פקד את שרה".¹

מסכת מגילה דף לא עמוד א

בראש השנה "בחדש השביעי" (במדבר פרק כט) ומפטירין "הבן יקיר לי אפרים" (ירמיהו לא ב-כ). ויש אומרים "וה' פקד את שרה" (בראשית פרק כא) ומפטירין בחנה (שמואל א א).² והאידינא דאיכא תרי יומי, יומא קמא - כיש אומרים,³ למחר: "והאלהים נסה את אברהם" (בראשית פרק כב) ומפטירין "הבן יקיר" (ירמיהו לא).⁴

מסכת ראש השנה דף יא עמוד א

בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה.⁵ מנלן? אמר רבי אלעזר: אתיא "פקידה" "פקידה", אתיא "זכירה" "זכירה": כתיב ברחל: "ויזכר אלהים את רחל" (בראשית ל כב) וכתוב בחנה: "ויזכרה ה'" (שמואל א א), ואתיא "זכירה" "זכירה" מראש השנה, דכתיב: "שבתון זכרון תרועה" (ויקרא כג כד). "פקידה" "פקידה" - כתיב בחנה: "כי פקד ה' את חנה" (שמואל א ב כא), וכתוב בשרה: "וה' פקד את שרה" (בראשית כא א).⁶

¹ וכך גם בירושלמי מסכת מגילה פרק ג הלכה ו: "ובראש השנה ובחדש השביעי. אית תניי תני ויי' פקד את שרה". שתי שיטות היו לגבי קריאת התורה בארץ ישראל בראש השנה: "בחדש השביעי" בפרשת המועדות שבספר במדבר פרשת פנחס (שאנו קוראים היום למפטיר), או פרק כא מספר בראשית: "וה' פקד את שרה כאשר אמר", כפי שאנו נוהגים היום. מה יש בפרשה זו שמתאים לראש השנה?

² הגמרא דנה בדיני קריאת התורה במועדים: פסח, שבועות, ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות, חנוכה, ראש חודש וכו'. זו אותה גמרא ממנה צטטנו בפרשת כי תבוא בדיני קריאת התוכחה (ראה דברינו שם ["תוכחתו של בשר ודם"](#)). גמרא בבבלי זו יכולה לאחוז בשתי השיטות ולחלקן בין שני הימים הטובים שנוהגים בחוץ לארץ, כפי שהגמרא ממשיכה: "והאידינא דאיכא תרי יומי". מה שאין כן התוספתא והירושלמי שהבאנו לעיל שדנים במנהג ארץ ישראל. אבל האם לא נהגו שני ימים ראש השנה גם בארץ ישראל (ואז יכלו להציע את פרשת הקריאה בתורה גם בארץ)? ראה ירושלמי במקום אחר ששני ימים ראש השנה נוהגים בארץ ישראל מקדמת דנא: "מודין חכמים לרבי יודה בשני ימים טובים של ראש השנה שהן מתקנת נביאים הראשונים" (עירובין פרק ג הלכה ט). אך זהו נושא סבוך ונכבד שבע"ה נזכה לדון בו בפעם אחרת. ראה "המועדים בהלכה" לרב ש.י. זיין.

³ היינו "וה' פקד את שרה", ביום הראשון.

⁴ ראה איך הגמרא הבבלי דוחקת לחלוטין את שיטת ארץ ישראל של הקריאה "בחדש השביעי". אם כבר יש לנו שני ימים, נקרא ביום הראשון את בראשית פרק כא: וה' פקד את שרה, וביום השני נמשיך במקום בו פסקנו ונקרא את הפרק הסמוך, בראשית פרק כב - פרשת העקידה שהיא ודאי מוטיב חשוב ומרכזי בתפילת היום. ומה על "בחדש השביעי"? יתכבד בו המפטיר. האם מכאן נוכל להבין מדוע נבחר בראשית פרק כא? האם הקריאה ביום השני של פרשת העקידה היא שנונתת לפרק כא הסמוך - הולדת יצחק את הצידוק והביסוס שלה?

⁵ גמרא זו מובאת בהמשך לברייתא המציגה את מחלוקת התנאים ר' אליעזר בן הורקנוס ור' יהושע בן חנניה האם ראש השנה חל בניסן או בתשרי: "תניא, רבי אליעזר אומר: בתשרי נברא העולם, בתשרי נולדו אבות, בתשרי מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה ... בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל. רבי יהושע אומר: בניסן נברא העולם, בניסן נולדו אבות, בניסן מתו אבות, בפסח נולד יצחק, בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה ... בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל." כידוע נפסקה הלכה כר' אליעזר (הוא זה שחלק על כל החכמים בפרשת תנורו של עכנאי והרעיש עולמות) וראש השנה הוא באחד בתשרי. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [יום הרת עולם](#). עכ"פ, שניהם מסכימים שבתשרי, בראש השנה שלנו, נפקדו האמהות: שרה, רחל וחנה. ואם כך, יצחק אבינו היה זיביצער (זיבאלה) שהרי נולד בניסן!

⁶ החוליה המקשרת היא חנה. אצל חנה נאמר גם "זכירה" וגם "פקידה" שהיא, כך נראה לומר, לשון חזקה יותר: "פקד פקדתי אתכם", "ומה תעשו ליום פקודה", "פקדת ארץ ותשוקקה" ועוד, פסוקים שחלקם נראה להלן. אלא שחנה ורחל אינן זקוקות לכל הדרשה הארוכה הזאת והן מתקשרות ישירות עם א' בתשרי דרך "זכירה": ויזכור אלהים את רחל - ויזכרה ה' (חנה) - זכרון תרועה. שרה לעומת זאת, צריכה לחנה. הקשר של שרה, בה נאמר רק לשון "פקידה", לראש השנה, עובר דרך חנה, בה נאמר הן פקידה והן זכירה. כאילו ההפטר בשמואל א א גורמת לקריאה בבראשית כא שתבוא. הסיבה לקריאת "וה' פקד את שרה" בראש השנה היא המסורת שבראש השנה נפקדה שרה (כמו רחל וחנה), אבל אין ספק שקביעה זו מחוזקת בפרשת העקידה מחד גיסא ומהפטרות חנה מאידך גיסא. מרכזיותה של חנה בתפילת ראש השנה, גולשת הרבה מעבר להפטרה, אל תפילת תשע, היא תפילת מוסף בה יש תשע ברכות, שמקורה בתפילת חנה: "הני תשע דראש השנה כנגד מי? אמר רבי יצחק דמן קרטיגנין: כנגד תשעה אזכרות שאמרה חנה בתפילתה, דאמר מר: בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה" (מסכת ברכות כט ע"א וראה גם מדרש תנחומא וירא סימן א). לחנה ותפילתה הארכנו לדרוש בדברינו [תפילת חנה](#) בראש השנה בשנה האחרת. הפעם פקדנו את שרה. מה למדנו מכל הדרשה הזו? שטעם הקריאה בבראשית פרק א הוא הפקידה והזכרון של אמהות האומה ושרה בראשן. פקידה וזכירה המוציאות מעקרות ללידה וחיים. אז אולי סדר הקריאה הוא כסדר הפרקים בתורה, פרק כב העקידה מובא כהמשך לפרק כא, זכירת שרה ולא ההפך.

מסכת ראש השנה דף לב עמוד ב

אין מזכירין זכרון של יחיד ואפילו לטובה, כגון: "זכרני ה' ברצון עמך" (תהלים קו ד), וכגון: "זכרה לי אלהי לטובה" (נחמיה ה יט). פקדונות הרי הן כזכרונות, כגון: "וה' פקד את שרה" (בראשית כא א), וכגון: "פקוד פקדתי אתכם" (שמות ג טז), דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: אינן כזכרונות. ולרבי יוסי, נהי נמי דפקדונות הרי הן כזכרונות - וה' פקד את שרה, פקדון דיחיד הוא! - כיון דאתו רביס מינה - כרביס דמיא.⁷

בראשית רבה נג,

"וה' פקד את שרה כאשר אמר" ... אמר רבי יודן: לא כאותם שאומרים ולא עושים. אמר רבי ברכיה: "אני ה' דברתי ועשיתי" (יחזקאל יז כד)⁸, והיכן דבר: "למועד אשוב אליך ולשרה בן" - ועשה. ... חזרה שרה ואמרה: מה אני מאבדת סְבָרִי מבוראי? אלא: "ואני בה' אעלוזה אגילה באלהי ישעיי" (חבקוק ג). אמר לה הקב"ה: את לא אבדת סברך, אף אנא איני מאבד סברך, אלא: "וה' פקד את שרה" ... "אשר שמרת לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו" (מלכים א ח כד). "אשר שמרת לעבדך" - זה אברהם. "את אשר דברת לו" - "למועד אשוב אליך". "ותדבר בפיו ובידך מלאת כיום הזה" - "וה' פקד את שרה". "מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה" (תהלים קיג ט). "מושיבי עקרת הבית" - זו שרה: "ותהי שרי עקרה". "אם הבנים שמחה", שנאמר: "הניקה בנים שרה" ... מלמד שהחזירה הקב"ה לימי נערותיה.¹⁰

פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא מב - וה' פקד את שרה

"וה' פקד את שרה" - כך פתח ר' תנחומא: זהו שאמר רוח הקודש ע"י דוד מלך ישראל: "לעולם ה' דברך נצב בשמים" (תהלים קיט ט). צא וראה ופתח את הפתח, כל מה שיש בו בפרשת בחודש השביעי, ואתה משיח מתוכו.¹¹

פסיקתא רבתי פיסקא לח - הרנינו¹²

למדנו רבינו: אם היתה קטטה בין אדם לחבירו, כיצד מתכפר לו ביום הכפורים? כך שנו רבותינו: "עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר, עבירות שבינו לבין חבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את

⁷ ראה פירוש רמב"ן על הפסוק וה' פקד את שרה שמסתמך על הגמרא שלנו: "ואין פקידה אלא לשון זכירה והשגחה על הנפקד, כגון: פקוד יפקוד אלהים אתכם (להלן נ כה), פקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם (שמות ג טז), ויפקוד שמשון את אשתו בגדי עזים (שופטים טו א). אף כאן וה' פקד את שרה, זכר את שרה ועשה לה כאשר דבר. וכן הלשון בכל העקרונות היולדות, ברחל ויזכור אלהים את רחל (להלן ל כב), ובחנה ויזכרה ה' (ש"א א יט), וכך אמרו פקדונות הרי הן כזכרונות (ראש השנה לב ב). גם אם הפסוק "וה' פקד את שרה" לא זכה להיכנס לעשרה פסוקי זכרונות בנוסח התפילה שבידינו, ראוי היה להיכלל בהם, בודאי לשיטת ר' יוסי שפקדונות הן זכרונות. הטענה שאי אפשר לכלול את "וה' פקד את שרה" כחלק מפסוקי זכרונות משום שזו זכרון יחיד אינה עומדת, כי מה שנכון לפסוקי תהלים ותפילת נחמיה, אינו נכון לשרה שהיא אם האומה וזכירת עקרונה ע"י הקב"ה לא הייתה ענין של יחיד אלא של האומה כולה. אם אחרי כל זאת לא זכה הפסוק להיכלל בפסוקי זכרונות, הוא נקבע בקריאת התורה ליום ראשון של ראש השנה. ראה דברינו בהרחבה בנושא [זכרונות](#) בראש השנה.

⁸ ראה הפסוק המלא ביחזקאל יז כד: "וַיִּזְעַן כָּל עַצֵּי הַשָּׁדָה כִּי אֲנִי ה' הַשֹּׁפֵלִי עַל גְּבַהַ הַגְּבַהֲתִי עַל שָׁפֵל הַבְּשִׁיטִי עַל לַח וְהַפְּרַחְתִּי עַל יְבֵשׁ אֲנִי ה' דִּבְרַתִּי וְעֲשִׂיתִי". אין ספק שהדרשן וקהל שומעיו הכירו והתייחסו בדרשה לפסוק במלואו.

⁹ ראה ספרא אחרי מות ט יג: "ושמא תאמר אבד סברי ואבד סכויי? תלמוד לומר אני ה' - אני סברך ואני סכוייך ועלי בטחונך". ראה הערך סְבָר במילונים שהוא תקוה ותוחלת ובא מ"שבר". שרה לא אבדה סברה שיום אחד תשב על שברה ותלד בן.

¹⁰ דרשות רבות נאמרו על הפסוק שלנו "וה' פקד את שרה" אשר הפך סמל להבטחה נצחית של קיום זרעם של אברהם ושרה לדורות. יש כאן זכירה לא פחות חזקה ומרשימה מזכירת העקידה. ראה בראשית רבה פרשה נג במלואה וכן פיסקא מב וה' פקד את שרה בפסיקתא רבתי - כל המדרשים אשר מפליגים בפקידה, זכירה והבטחת החזרה "שוב אשוב אליך כעת חיה" עם כל סמליותם הברורה. ראה למשל המדרש בפסיקתא רבתי שם: "וה' פקד את שרה. יש פקידה לברכה: ויהי מאז הפקיד אותו ויברך ה' את בית המצרי... ויש פקידה של אמנה ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' (שמות ד לא), ויש פקידה של רוח: יפקוד ה' אלהי הרוחות (במדבר כז טז). ויש פקידה של מניין: אלה הפקודים אשר פקד משה (במדבר א מד) ... יש פקידה של שובע: כי פקד ה' עמו לתת להם לחם (רות א ו). יש פקידה של ישועה: זכרנו ה' ברצון עמך ופקדני בישועתך (תהלים קו ד). יש פקידה של חיים: חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי (איוב י יב). ויש פקידה של ארץ: פקדת הארץ ותשוקקה (תהלים סה י) ... ויש פקידה של בנים: וה' פקד את שרה כאשר אמר".

¹¹ איך כל הדרשות הנפלאות על "וה' פקד את שרה" נדרשות מהפסוקים בפרשת "בחודש השביעי" שבספר במדבר העוסק בקרבנות החג? כפשוטו, "בחודש השביעי" הוא כותרת שם החג ואילו "וה' פקד את שרה" היא הקריאה בתורה שעליה מצאו הדרשנים כר נרחב לרעות בו. שים לב שזוהי פתיחתא ויש לקרוא את המשך הדרשה שם (שלא הבאנו). אך אפשר גם שקטע זה במדרש זה מוכיח על מיזוג ועירוב קדומים של שתי שיטות הקריאה בחג: "בחודש השביעי" יחד עם "וה' פקד את שרה", אשר גלשו גם למיזוג ועירוב של הדרשות לחג. ראה המדרש בו פתחנו.

¹² מפיסקא זו ואילך, החותמת את פיסקאות התוכחה והנחמה ופותחת בפיסקאות מועדי חודש תשרי, מכיל מדרש פסיקתא רבתי מדרש אחר אשר ידוע בשם מדרש הרנינו. ולגבי הפיסקא עצמה, לח, ראה מקבילה (מקור?) בתנחומא (בובר) פרשת וירא סימן ל. ולפי ששני הנוסחים קרובים מאד, נטלנו את הרשות להשלים את האחד, היכן שהנוסח משובש, מרעהו המוגה.

חבירו".¹³ ואם הלך לרצותו ולא קיבל עליו, מה יעשה? אמר רבי שמואל בר נחמן: יביא עשרה בני אדם ויעמידם שורה ויאמר לפניהם: קטטה הייתה ביני ובין פלוני וביקשתי ממנו לפייסו ולא רצה לקבל, אלא הרי הוא בסרבנו נעניתי לו. מיד הקב"ה רואה שהשפיל עצמו לפניו, והוא מרחם עליו, שנאמר: "ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי" (איוב לג כז), מה כתיב שם? "פדה נפשו מעבור בשחת" (שם שם כח). וכתיב: "ומודה ועוזב ירוחם" (משלי כח יג), אמר ר' יהודה: מודה על מנת לעזוב - ירוחם. רצונך לידע, כל זמן שהיה איוב עומד כנגד חבירו וחבירו כנגדו, הייתה מידת הדין מתוחה... וכשנרצה להם ובקש רחמים עליהם, אותה שעה שב עליו הקב"ה, שנאמר: "וה' שב את שבות איוב" (שם מב י). אימתי? "בהתפללו בעד רעהו" (שם מב). וכן הוא אומר: "ונתן לך רחמים ורחמך" (דברים יג יח) - אמר רבי יוסי בן דורמסקית: סימן זה יהא בידך, כל זמן שאתה מרחם על חברך המקום מרחם עליך. אברהם מפני שבקש רחמים על אבימלך ונתפלל בעדו, מיד נטל שכרו, שנאמר: "ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו" (בראשית כ יז). ומה שכר נטל? שנפקדה אשתו וילדה לו בן, שנאמר: "וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר" (בראשית כא א).¹⁴

וכבר הרחבנו לדון במדרש הרנינו בגיליון מיוחד. ראה דברינו [מדרש הרנינו](#) בראש השנה.

לשנה טובה תפקדו ותזכרו
לחיים טובים תכתבו ותחתמו
סברכם ותפילותיכם לרצון יעלו
וכל משאלותיכם וחפצכם
בשובה ונחת יתמלאו

מחלקי המים

מים אחרונים: התמקדנו בפקידה בכלל ופקידת שרה בפרט, אך יש לזכור שבמרכז פרק כא של ספר בראשית מובא הסיפור הקשה על גירוש ישמעאל ובו בין השאר הפסוק: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנְּעָר וַיִּקְרָא מִלְּאֵף אֱלֹהִים אֶל הַגֵּר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה לָּךְ הַגֵּר אֶל תִּירָאִי כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל קוֹל הַנְּעָר בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם" - פסוק שאי אפשר שלא לראות בו קשר ליום בו בני אדם נדונים ולתקווה שהקב"ה שומע את קולנו "באשר אנחנו". ראה גמרא ראש השנה טז ע"ב: "אמר רבי יצחק: אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנאמר: כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם". ובירושלמי ראש השנה פרק א הלכה ג: "אמר ר' סימון בשם רבי יהושע בן לוי: אין הקב"ה דן את האדם אלא בשעה שהוא עומד בה. מאי טעמא? [בראשית כא יז] אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שם". ההשוואה עם עקידת יצחק שנקראת ביום השני מתבקשת מאלוה. וזה נושא נכבד שדנו בו טובים מאיתנו ובע"ה נזכה לשוב ולדון בו.

¹³ סוף מסכת יומא פרק ח משנה ט

¹⁴ הרי לנו "הפתעה" מכיוון אחר לגמרי. לא הליכה קדימה מפרק כא - הולדת יצחק - אל פרק כב - עקידת יצחק, אלא דווקא אחורה, מפרק כא אל פרק כ הקודם - פרשת אבימלך ושרה. ראה איך המדרש פותח בעבירות שבינו לבין חבירו שאין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו, ומסיים באברהם שהתפלל בעד אבימלך ובזכות תפילה זו נפקדה שרה ותלד לו את יצחק. ומכאן שבין אדם לחברו הוא בין כל יצור אנוש שנברא בצלם אלהים. ראה גם סיום הקריאה בתורה ביום הראשון על הברית שאברהם כרת עם אבימלך.